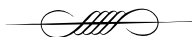

ZALAI ANITA PHD
zalaia@jgypk.u-szeged.hu
SZTE JGYPK (főiskolai docens)

„Háborús gyerekek”

A spanyol polgárháború alatt külföldre evakuált gyermekek története

— *„Children of the war” – The History of the children evacuated abroad during the Spanish Civil War* —

ABSTRACT First time in the History during the Spanish Civil War children were evacuated abroad organized by the Republican Spanish Government because of the bombings and hunger. The story of the „niños” is often overlooked amid the myriad horrors of the three-year long conflict. In the history books that were written about the civil war children are hardly mentioned however they were also victims of Franco as well as other people. Although most of the children had been repatriated by the start of the Second World War, a few hundred remained because their parents were either dead, imprisoned or had started new lives abroad, or because of political reasons. This is a forgotten generation without a country or a family they can belong to.

KEYWORDS Spanish Civil War, evacuation of children, memories, Morelia, Soviet Union

DOI 10.14232/belv.2016.3.2 <https://doi.org/10.14232/belv.2016.3.2>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Zalai Anita (2016): „Háborús gyerekek” – A spanyol polgárháború alatt külföldre evakuált gyermekek története. *Belvedere Meridionale* 28. évf. 3. sz. 17–25. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

„Megmentettek bennünket a háborútól, de örökre elvesztettek bennünket.” „...Nem választottuk a száműzetést, az történt, hogy száműztek minket.”¹ Ilyen és ehhez hasonló mondatokat ismételnek azok a túlélők, egykori evakuált gyerekek, akiket a spanyol polgárháború idején az éhezés és a bombázások miatt menekített külföldre a köztársasági kormány.

Natalia Benjamin is egyike volt az Angliába evakuált baszk gyerekeknek. 2012-ben – a baszk-földi bombázások 75. évfordulója kapcsán – másokkal együtt megalapította a „Basque Children of 37” elnevezésű szervezetet, azzal a céllal, hogy a még életben lévő egykori „háborús gyerekeket” összefogja és felhívja a figyelmet feledésbe merült történetükre. Az ő szavait idézve „a gyerekek a spanyol polgárháború elfeledettjei, senki sem beszél róluk. A polgárháborúról szóló könyvekben mindössze három sort szentelnek nekik, holott ők ugyanúgy Franco áldozatai, mint mások.”²

Ezt az adósságot kívánták törleszteni a téma kutatói 2014-ben Andalúziában a „Spanyolország és Oroszország között. A háborús gyerekek történetének helyreállítása” című kiállítás keretében, kerekasztal beszélgetések során.

A spanyol polgárháborút kísérő, majd követő kivándorlás témájának szakértője, Alicia Alted Vigil meghatározása szerint a „háborús gyerekek” fogalomkörébe tartoznak azok a kiskorúak, akik egy háborús konfliktus keretei között éltek a gyermekkorukat és közvetlenül megszenvedték annak következményeit, amely egész életükre rányomta a bélyegét.

A háborús konfliktusok sorában a spanyol polgárháború több tekintetben is „modern háborúként” értelmezhető. A legújabb fegyverek bevetése, a civil lakosság bombázása, a propaganda tudatos alkalmazása mellett a történelemben először a spanyol köztársasági kormány felhívására szervezték meg az állandó bombázások és a krónikus élelmiszerhiány sújtotta településekről a gyermekek külföldre történő evakuálását politikai szervezetek, szakszervezetek és különböző országok humanitárius segítségnyújtó szervezetek közreműködésével. A mentőexpedíciókat a Federica Montseny³ által vezetett Egészségügyi Minisztérium Közoktatási Osztálya szervezte.

A téma kapcsán ki kell emelni, hogy a spanyol konfliktus rendkívüli hatással volt a korabeli nemzetközi közvéleményre. Ennek egyik oka, hogy a második világháború kirobbanását megelőző években az egymásnak feszülő ideológiák egyre nagyobb tömegekre hatottak, másrészt viszont a spanyol konfliktus volt az első, haditudósítók és fotósok által képi formában is dokumentált háború, amely szintén óriási mozgósító erővel bírt.

Nemzetközi reakció

A spanyol köztársaság kormányának segítségkérő felhívására Franciaország, Anglia, Svájc, Szovjetunió és Mexikó jelezte segítségnyújtási szándékát. Más országok, mint például Hollandia, a Benelux államok, Norvégia és Svédország Franciaország területén létrehozott gyermekkolóniákat támogattak vagy a Belgiumban megszokott „patronálási rendszerben” fogadtak gyerekeket.⁴

A mintegy 32 063 evakuált gyerekből a legtöbb gyereket a háború során Franciaország fogadta be (17 489 fő), őt követte Belgium (5 130 fő), Anglia (4 435 fő), Szovjetunió (3 291 fő), Svájc (807 fő), Mexikó (456 fő), Francia Afrika (335fő) és Dánia (120 fő).⁵

¹ BAQUERO 2014.

² ESPARZA 2016.; *Forgotten children...2012.*

³ Federica Montseny (1905–1994) anarchista író és politikus, Spanyolország és Európa első női minisztere volt.

⁴ *Forgotten children... (2012)*

⁵ *El exilio – Archivo documental de la Guerra Civil en Burgos* <http://www.burgos1936.com/index.php?data=0000000005> Hozzáférés: 2016. 02.09.

Az első hivatalos külföldre menekítő expedíciókra 1937 márciusában került sor, az északi front megnyitásának folyamányaként. A folyamatos bombázások Baszkföldön, Asztúria és Santander környékén felgyorsították az evakuáció folyamatát, miközben Európa és Amerika különböző országaiban bizottságok jöttek létre, amelyek pénzügytést szerveztek a gyerekek utaztatásának és ellátási költségeinek fedezésére a befogadó helyeken.⁶

Amíg az északi fronton folytak a harcok, 1937 márciusa és októbere között, a gyerekek evakuálása tengeri úton zajlott. Több hajó is indult Santurce (Bilbao) és El Musel (Gijón) kikötőjéből Franciaország atlanti partvidéki kikötőibe, Bordeaux-ba vagy Saint-Nazaire-ba. Közülük az egyik leghíresebb a Havanna nevű hajó volt, több nagy expedíció főszereplője 1937 júniusa és szeptembere között.⁷

A gyerekek hivatalos evakuálása alapvetően két periódusban történt a háború alatt. 1937 márciusa és szeptembere között és 1938 októbere és 1939 február eleje között. Az első expedíciók tengeri úton történtek, a második periódusban pedig autóbuszokon és vonatokon, melyek Katalónia különböző pontjairól indultak Franciaország felé.⁸ Az első csoport 1937 márciusában indult útnak 400 gyerekekkel. Az év folyamán mintegy 20 000 gyerek érkezett Franciaországba, akik közül 1938 júniusában 11 000 maradt. Az 1939 februári tömeges exodus idején közel fél millió ember lépte át a francia határt, ebből kb. 170 000 civil lakos, közülük mintegy 68 000 gyerek, akik azonban az édesanyjukkal vagy más hozzátartozóikkal menekültek. Éppen ezért ez utóbbi jelenség alapvetően különbözött a háború alatt egyedül, sokszor testvéreikkel együtt evakuált gyermekek történetétől.⁹

Franciaország

A háború alatt a legnagyobb létszámban Franciaország fogadott gyerekeket, mintegy 20 000 főt. A többségük 1937 tavaszán és nyarán érkezett, elsősorban Baszkföldről, Asztúriából, Santanderből és Madridból. Bordeaux kikötőjébe futottak be a hajók, onnan osztották szét a gyerekeket családokhoz, illetve számukra létesített kolóniákon, amelyet különböző segélyszervezetek működtettek 1937 és 1938 folyamán. A katalán front megszűnése után, a háború végén a gyerekek egy részét visszaszállították Spanyolországba vagy csatlakoztak családtagjaikhoz, akik 1939 elején lépték át a francia határt.¹⁰

A Svájcba, Dániába, Angliába evakuált gyerekek többsége még a háború vége előtt vagy rögtön a háború után visszatért Spanyolországba a szüleik kérésére. Mindhárom ország esetében elmondható, hogy kormányaik számára belső feszültségeket eredményezett a gyerekek jelenléte, annak ellenére, hogy távol tartották magukat a kérdéstől. Svájcba az első csoporttal 400 gyerek érkezett 1937 szeptemberében, akiket Genfben, Luzernben és Fribourgnban helyeztek el katolikus családoknál. A második csoportban 1939. január végén 390 gyerek érkezett, akiket szintén katolikus és szocialista családok fogadtak be. Dánia 100 észak-spanyolországi menekült gyereket fogadott 1937 augusztusában, akiket két csoportra osztva Koppenhága melletti kolóniákon helyeztek el. Belgium 5000 spanyol gyereket fogadott, közülük 3.350 baszk gyereket, akik több csoportban érkeztek vonattal, Franciaországból. Elsősorban a szocialista párt és katolikus csoportok intézték

⁶ ALTED VIGIL 2005a. Hozzáférés: 2016. 01.26.

⁷ Uo. Az eredetileg XIII. Alfonz királyról elnevezett 146 méter hosszú és 500 tonna tömegű óceánjárót az 1920-as években építették.

⁸ ALTED 2005a. 268.

⁹ Alteted idézi BAQUERO 2014.

¹⁰ ALTED 2005a. 269.

a gyerekek befogadását, de mellettük más segélyszervezetek is közreműködtek, mint például a belga Vöröskereszt. A kicsik érkezésük után néhány hétig befogadó állomásokon vagy kolóniákon voltak, hogy kipihenhessék magukat, mielőtt a pártfogó családokhoz kerülnek. Kirándulásokat szerveztek nekik a közeli falvakba, városokba. A későbbi sorsuk változatosan alakult, a fogadó családtól függően. A katolikus családok által befogadott kisgyerekeket, akik szinte mindannyian baszkok voltak, az északi front összeomlása után hazaszállították Spanyolországba. A határon a francóista hatóságok várták őket, akik igyekeztek a saját propaganda céljaikra felhasználni a „Haza számára visszaszerzett” gyermekek visszatérését. A többiek a háború után tértek vissza, bár mintegy 1300 gyerek továbbra is Belgiumban maradt száműzöttként.¹¹

Az „angliai expedíció”

1937. május 21-én csaknem 4000 menekült gyerek kelt útra Baszkföldről, a Bilbao melletti Santurce kikötőjéből az angliai Southamptonba. Az ő történetük az egyik legkevésbé ismert epizódja a polgárháború történetének. Mexikó, Franciaország, Belgium és a Szovjetunió már fogadtak az éhezés és a bombázások elől menekített gyermekeket, de Anglia korábban visszautasította a befogadásukra irányuló kérést az európai nagyhatalmakkal együtt aláírt benemavatkozási egyezményre hivatkozva. 1937. április 26. azonban fordulóponthoz jelentett a háború nemzetközi megítélésében. A Franco tábornok vezette lázadó spanyol erőket támogató német Condor Légiónak porig bombázta a mintegy 5000 lakosú baszk kisvárost, Guernicát, a baszk politika és kultúra emblematisztikus helyét.¹²

A Havanna nevű 400 férőhelyes hajó több mint 4200 utassal, köztük gyerekekkel, nevelőkkel, segítőkkel, 15 pappal, 2 orvossal és a legénységgel indult útnak az „angliai expedícióra”. Két nap múlva kötöttek ki Southampton kikötőjében, ahol szívélyes fogadtatásban részesültek. Az orvosi vizsgálatok után a gyerekek először egy központi táborba kerültek North Stoneham-ben, Eastleighben. A tábor létrehozásához szükséges földterületet egy ottani lakos bocsájtotta az önkéntesek rendelkezésére, akik megfeszített munkával 500 sátorral állítottak fel és a működéshez szükséges infrastruktúrát, vízvezetékeket és lefolyókat építettek ki. Miután a brit kormány a továbbiakban sem nyújtott anyagi segítséget, bányászok szakszervezetei, kvékerek és számos segélyszervezet szervezte meg a gyermekek ellátását. Elviekben az angliai expedíciót mindössze három hónapra tervezték, de a gyerekek többsége több évig maradt az országban. Az északi front összeomlása és Bilbao eleste 1937. június 20-án újabb problémákat vetett fel. A brit kormány a gyerekek hazaszállítása mellett kardoskodott, a segélyszervezetek azonban szétosztották őket több tucat kolónián Anglia egész területén. Ezt követően a sorsuk is eltérően alakult. Többségüket a háború befejeződése után a szüleik kutattak fel és így kerültek haza. 1939 májusában alig több mint 400, 1945-ben pedig még több mint 200 spanyol gyerek maradt Angliában, akiknek – az esetek többségében – a szülei meghaltak a háborúban, ezért kénytelenek voltak új életet kezdeni a befogadó országban. Voltak közöttük olyanok, akik sohasem tértek vissza hazájukba.¹³

A segítséget nyújtó országok közül Mexikó és Szovjetunió a többiektől eltérő módon fogadta a háború sújtotta Spanyolországból érkező gyerekeket, majd később a repatriálás kérdésében is másképp jártak el. Mindkét ország a Köztársaságot támogatta a polgárháború során és nem ismerték el Franco kormányát, ezáltal diplomáciai kapcsolatba sem léptek vele.¹⁴

¹¹ ALTED 2005a. 270.

¹² ESPARZA 2012.; *Forgotten children...*

¹³ ESPARZA 2012; ALTED 2005a. 270–272.

¹⁴ ALTED 2005a. 273.

„A moréliei gyerekek”

Mexikó, Franciaország után, a második ország volt, amely a legtöbb gyereket fogadta, mintegy 20.000 főt. Ez esetben két, egymástól eltérő helyzetű és sorsú csoportról beszélhetünk. Az egyik az ún. moréliei gyerekek csoportja, míg a másik csoportot azok a gyerekek alkották, akik családtagjaikkal együtt, Franciaországon keresztül érkeztek Mexikóba.¹⁵

A spanyol polgárháború kezdete óta a Lázaro Cárdenas vezette mexikói kormány a Köztársaságot támogatta. Cárdenas elnök, aki államosította a mexikói kőolajkitermelést és mélyreható társadalmi változások elindítója volt az 1930-as években, a nehéz helyzetben lévő spanyol Köztársaság iránti szolidaritása jeleként felajánlotta, hogy országa befogad 500, orvosi igazolással rendelkező 3-15 év közötti gyereket.

1937. június 7-én 463 – többségében Madridból, Barcelonából és Andalúziából származó – gyerek érkezett a Mexique nevű gőzhajón Veracruz kikötőjébe, ahol lelkes tömeg fogadta őket. Ők lettek a polgárháború utáni tömeges spanyol köztársasági emigráció úttörői Mexikóban.¹⁶ Bár a mexikói kormány hivatalos közleménye szerint „spanyol árva gyerekekről” volt szó, Alicia Alted szerint a többségüknek voltak szülei és előfordult olyan eset is, hogy a szülők beleegyezése nélkül vitték gyermekeiket külföldre.

A spanyol gyerekeket a fővárosban Cárdenas elnök fogadta, majd Michoacán állam fővárosába, Moréliába vitték őket. Bentlakásos iskolát hoztak létre a számukra, ahol „szocialista és laikus oktatást” kaptak. Cárdenas és felesége megkülönböztetett figyelemben részesítette a „háborús gyerekeket”. Az iskolai vakációkat a fővárosban töltötték és az elnök maga is rendszeresen ellátogatott Moréliába.¹⁷ Néhány mexikói család szeretett volna örökbe fogadni spanyol gyerekeket, de Cárdenas elnök nem engedélyezte, mivel úgy hitte, a gyerekek hamarosan visszatérhetnek Spanyolországba. 1938-ban aláírt egy dekrétumot, melyben a moréliei gyerekeket „Mexikó fogadott gyermekeinek” nevezte. 1938 decemberében a 16. életévüket betöltött spanyol fiúkat megpróbálták visszaszállítani Spanyolországba, hogy teljesíthessék katonai szolgálatukat, de a katalán front eleste, majd pedig a köztársaság veresége ezt lehetetlenné tette.¹⁸

A spanyol Köztársaság iránti szimpátiája miatt a mexikói konzervatív erők kezdettől fogva élesen bírálták Cárdenast, mivel a kormányzati politika radikalizálódásától tartottak, de hasonlóképpen kemény kritikával illette a mexikói munkásság is, akik a súlyos munkanélküliség közepette féltek a potenciális új munkaerő megjelenésétől.¹⁹

A moréliei gyerekek hivatalos támogatása azonban csökkent, majd megszűnt az 1940-ben megválasztott új elnök, Manuel Ávila Camacho idején. Az iskolájuk 1943 végéig működött. Ezt követően azonban sem a spanyol köztársasági emigráció, sem pedig a mexikói kormány nem törődött a moréliei gyerekekkel. Nem állt érdekében senkinek, hogy segítsen nekik visszatérni Spanyolországba, ugyanakkor a mexikói társadalomba való beilleszkedésükkel sem törődött senki.²⁰

Ezt a feledés homályába merült történetet elevenítette fel Juan Pablo Villaseñor 2004-ben bemutatott dokumentumfilmje „A moréliei gyerekek” címmel.²¹ A moréliei születésű mexikói

¹⁵ Uo.

¹⁶ RELEA 2005. ; Efe México 2005.

¹⁷ ALTED 2005a. 274.

¹⁸ HANCOCK 2015.

¹⁹ ALTED 2005b.

²⁰ ALTED 2005a. 275.

²¹ Documental sobre el exilio español en México: Los niños de Morelia. (completo) <https://www.youtube.com/watch?v=QFE3AQKjv1c> Hozzáférés: 2016.06.24.

filmrendező gyermekkorában maga is sokat hallott a spanyol „háborús gyerekekről”. Állami támogatás nélkül, barátai és kollégái segítségével, saját költségén készített filmjében hat túlélővel készített interjút. Személyes hangvételi filmjében arra a kérdésre kereste a választ, hogyan lehet egy gyermekkorban megélt történelmi esemény következményeit egész életen át hurcolni. Villaseñor szerint a moréliei gyerekek idealizált hivatalos története mögött egyedi drámák rejlenek, a mexikói lakosság ugyanis elutasította „Lázaro Cárdenas fiait”, mivel nem értették, hogy az óriási mexikói szegénység közepette a spanyol gyerekek miért részesültek különleges bánásmódban. A moréliei gyerekekkel kapcsolatban egészen paradox helyzetről beszélhetünk: míg az emigráns spanyol köztársasági kormány és az egymást követő mexikói kormányok tudomást sem vettek róluk, előfordult az is, hogy „természetes ellenségeik”, a Mexikóban már a század eleje óta élő, egyértelműen Franco-barát spanyolok nyújtottak segítő kezet nekik.²²

Szovjetunió

A Szovjetunióba összesen több mint 3000 spanyol gyermek érkezett, ahol lelkes, ünneplő tömeg fogadta őket. A sztálini propaganda politika részeként a szovjet nép „kis háborús hősként” üdvözölte a 3-15 év közötti gyerekeket, akik hosszú és kimerítő utazás után érkeztek meg a „szovjet paradicsomba”.

A gyerekek négy turnusban érkeztek a köztársasági Spanyolországból. Az első turnus 1937. március 17-én – más adatok szerint március 21-én – kelt útra Cartagena kikötőjéből a Cabo de Palos nevű hajó fedélzetén és március 30-án érkezett meg Jalta kikötőjébe. Ezen a hajón mindössze 21 gyerek utazott, akik a Franco csapatai által ostromlott városokból: Madridból, Almeriából, Malagából és Valenciából származtak. A második expedíció 1937. június 13-án, hat nappal Bilbao eleste előtt kelt útra Baszkföldről, Santurce kikötőjéből a már említett Havanna nevű hajón Franciaország felé. Majd Bordeaux kikötőjéből folytatták útjukat Leningrád felé, ez alkalommal már kb. 1500 gyermekkel és 75 főnyi kíséző személyzettel, köztük két orvossal és tanárokkal. A következő csoport 1937. szeptember 24-én kelt útra az asztúriai Gijón El Musel kikötőjéből 1100 gyerekekkel a Deringuerina nevű hajó fedélzetén, akik a franciaországi Saint Nazare kikötőjéből a Koperacija nevű szovjet hajón folytatták útjukat a Szovjetunióba. Az utolsó expedíciót röviddel a Köztársaság veresége előtt szervezték, 1938 októberében. Ekkor Barcelonából mintegy 300 gyereket hajóztak be, akik Aragóniából, Katalóniából és a mediterrán partvidékről származtak.²³ Í

Érkezésük után különböző városokba osztották szét őket: Moszkva, Leningrád, Kijev és Ogyessza voltak a fő célpontok. A gyerekeket ún. „gyerekházakban” („*Casa de Niños*”) helyezték el, amelyek eredetileg régi nemesi paloták voltak. Összesen 16 volt belőlük, 11 az Orosz Föderáció területén, 5 pedig Ukrajnában.²⁴ Az oktatásuk spanyol nyelven, spanyol és szovjet tanárokkal folyt a szovjet oktatáspolitikai előírásait követve. A szovjetek igyekeztek a lehető legjobban táplálni a gyerekeket, de az ételek teljesen különböztek a számukra megszokottól. A kor orvosi divatjának megfelelően tőkehalmaját adták a gyerekeknek, ami – akárcsak a kaviár – nem nyerte el a tetszésüket.²⁵

A szovjet vezetés ideiglenes megoldásban gondolkozott, de a háború végét követően a köztársaságiak veresége miatt fel sem merült a gyerekek hazaszállítása Spanyolországba. A történe-

²² *Los niños de Morelia, enfoque intimista...* 2004.

²³ ALTED 2005a. 276.; SERRANO 2011.

²⁴ KOWALSKY 2004.; ALTED 2005a. 277.

²⁵ *Testimonio de un niño de Rusia...* 2013.

tüknek újabb fejezete kezdődött, amikor 1941. június 22-én a náci Németország megtámadta a Szovjetuniót és kezdetét vette a szovjet nép Nagy Honvédő Háborúja. Az események alakulása miatt a spanyol gyerekek szovjetunióbeli tartózkodása két, egymástól jól elválasztható szakaszra tagolódott. Az első időszakban, amely az 1937-41 közötti éveket ölelte fel, a Szovjetunió – békeidőben – még ki tudta elégíteni a spanyol gyerekek szükségleteit, a helyzet azonban gyökeresen megváltozott a német invázióval. A spanyol gyerekek többségét – a civil szovjet lakossággal együtt – az Ural hegységen túli területekre, a közép-ázsiai szovjet köztársaságokba evakuálták. Az evakuálás során mintegy háromszázan haltak meg közülük.

2010-ben Oroszországban és Ukrajnában 171 egykori spanyol háborús gyerek élt még azok közül, akik 1937-ben érkeztek a Szovjetunióba. Az emlékeikben két háború képei keveredtek egymással: gyújtóbombák, könyörtelen éhezés, örökkévalóságnak tűnő menekülés hajón és vonaton, testvérek és társak, akiket tifusz, tuberkulózis és éhezés áldozatai lettek vagy egyszerűen eltűntek, miután elengedték egymás kezét.²⁶

A háború alatt megszakadt a kapcsolatuk a családjukkal is, később előfordult, hogy egy harmadik, latin-amerikai ország közvetítésével érkezett posta, mivel Spanyolország és a Szovjetunió között nem volt hivatalos kapcsolat. A háború után visszavitték őket Moszkvába, de fel sem merült, hogy visszatérhessenek a hazájukba. A sztálini Szovjetunió és Franco Spanyolországa közötti ideológiai harcban a „háborús gyerekek” kérdése egyfajta ideológiai és propaganda eszközzé vált.²⁷ Sem a szovjet, sem a spanyol kommunista vezetők nem támogatták, sőt, ellenezték a gyerekek hazatérését Spanyolországba. A „forradalmi Spanyolország” leendő középkezdereivé akarták képezni őket, ezért arra törekedtek, hogy a szovjet társadalomba beilleszkedve is őrizzék anyanyelvüket és spanyol szokásaikat.²⁸

A spanyol fiatalok a háború után fokozatosan illeszkedtek be a szovjet társadalomba, ám a „gyerekházak” elhagyása radikális változást, egyfajta traumát jelentett számukra. Elvesztették az addig relatív biztonságot jelentő háttérrel, önellátóvá váltak, a saját lábukra kellett állniuk. Sajátos vonása a Szovjetunióba menekített spanyol gyerekek történetének, hogy közülük nagyon sokan felsőfokú tanulmányokat folytattak, amire kevésbé lett volna lehetőségük Spanyolországban, abban az időben. A pályaválasztásukat viszont nagymértékben befolyásolta az a körülmény, hogy az adott oktatási intézmény rendelkezett-e kollégiummal a diákjai számára. Ugyanígy a munkavállalás során is befolyásolta őket, hogy a gyárnak volt-e munkásszállása a dolgozói számára.²⁹

Sztálin halála után némiképp megváltozott a „háborús gyerekek” helyzete. Bár 1956-57-ben Spanyolország sokuk számára engedélyezte a hazatérést, az egykori gyerekek alig fele tudott visszatérni Spanyolországba, ráadásul közülük néhányan inkább visszatértek a Szovjetunióba, mert nem tudtak alkalmazkodni a spanyol körülményekhez. A '60-as évektől azután már egyénileg utaztak haza szülőföldjükre. A Szovjetunió megszűnése 1991-ben azonban újabb, ezúttal anyagi jellegű akadályt gördített a spanyolok hazatérése elé. A kapitalizmus bevezetésével ugyanis az orosz nyugdíjuk elértéktelenedett, a spanyolországi ingatlanárak viszont magasak voltak. Ennél fogva sokan – kényszerűségből – életük végéig a volt Szovjetunió területén maradtak.³⁰

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a spanyol Köztársaság kormánya által szervezeten külföldre evakuált gyerekek sorsa nagyon eltérően alakult. Egy részüket még a háború alatt vagy

²⁶ BONET 2010.

²⁷ SERRANO 2011.

²⁸ ALTED 2005a. 278.

²⁹ LASO PRIETO 2003.

³⁰ Uo.

azt követően hazaszállították Spanyolországba, mások évek, sőt évtizedek múlva térhettek haza. Olyanok is voltak, akik soha többé nem látták viszont szülőföldjüket. A háború után hazatérők a legyőzöttek gyermekeiként erőteljes ideológiai átnevelést kaptak. Magasba emelt ökölbesorított kézzel indultak el a köztársasági Spanyolországból és falangista módra magasba lendített karral érkeztek vissza Franco Spanyolországába. Sokan közülük csonka családba tértek vissza vagy elvesztették szüleiket, mert azok eltűntek vagy a megtorlás áldozataivá váltak. A gyerekek egy része árvaházba került, ahol megaláztatás és megvetés lett a részük, mert „vörösök” gyerekei voltak. A háborús gyerekek egy másik csoportjának kedvezőbbben alakult sorsa, mert Franciaországban vagy Latin-Amerikában csatlakozhattak emigrációba kényszerült szüleikhez. Hangsúlyozni kell azonban, hogy nem csak a háború alatt evakuált, majd később visszatért gyerekek sorsa volt nehéz, hanem azoké is, akik nem hagyták el a lakóhelyüket. A spanyol polgárháborúban 130.000 gyermek halt meg, és az életben maradtak közül sokan szenvedtek éhezéstől és a megtorlás következményeitől. Az árván vagy védelem nélkül maradt gyerekek közül sokan csavargók lettek, akiket a rendőrség rendszeres razziák során gyűjtött össze, hogy árvaházba vigyék őket. Kimondhatjuk, hogy a spanyol polgárháború sok más tragikus következménye mellett elrabolta egy egész generáció gyermekkorát, akiknek idejekorán felnőttné kellett válni. Kilátások és remény nélküli felnőttekké.³¹ *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALTED VIGIL, ALICIA (2005a): El „instante congelado” del exilio de los niños de la guerra civil española *DEP* n.3/2005 *Deportate, esuli, profughr Rivista telemática di studi sulla memoria femminile* http://www.unive.it/media/allegato/dep/immagini/26-El_instante_congelado.rtf
Hozzáférés: 2016.01.26.
- ALTED VIGIL, ALICIA (2005b): *La voz de los vencidos. El exilio republicano de 1939*. Aguilar, Madrid.
- BAQUERO, JUAN MIGUEL (2014): „Nos salvaron de la guerra, opero nos perdieron para siempre” http://www.eldiario.es/andalucia/salvaron-guerra-perdieron-siempre_0_313219313.html
Hozzáférés: 2016.01.26.
- BONET, PILAR (2010): Los últimos „niños de la guerra” http://elpais.com/diario/2010/05/09/domingo/1273377159_850215.html Hozzáférés: 2016.01.16.
- Efe MEXICO (2005): Reunión de Alfonso Guerra con los „niños de Morelia” http://elpais.com/diario/2005/03/19/agenda/1111186801_850215.html Hozzáférés: 2016.06.03.
- El exilio – *Archivo documental de la Guerra Civil en Burgos* <http://www.burgos1936.com/index.php?data=0000000005> Hozzáférés: 2016.02.09.
- ESPARZA, PABLO (2012): Los niños octogenarios que se salvaron de la guerra de España. http://www.bbc.com/mundo/noticias/2012/05/120521_ninos_vascos_guerra_civil_espana_pea.shtml
Hozzáférés: 2016.01.26.
- Forgotten children of Spain's civil war reunite 75 years after exile. *The Guardian* Friday 11 May 2012 <http://www.theguardian.com/world/2012/may/11/forgotten-children-spain-civil-war> Hozzáférés: 2016.02.11.
- HANCOCK, JAIME RUBIO (2015): Cuando los refugiados éramos nosotros http://verne.elpais.com/verne/2015/08/25/articulo/1440511017_879100.html Hozzáférés: 2016.01.21.
- KOWALSKY, DANIEL (2004): *Stalin and spanish Civil War* (Gutenberg-e.) New York: Columbia University Press <http://www.gutenberg-e.org/kod01/kod08.html> Hozzáférés: 2016.06.25.

³¹ ALTED 2005a. 280–281.

- LASO PRIETO, JOSÉ MARÍA (2003): El exilio de los niños españoles en la Unión Soviética <http://www.nodulo.org/ec/2003/n014p06.htm> Hozzáférés: 2016.01.31.
- Los niños de Morelia*. Documental sobre el exilio español en México (completo) <https://www.youtube.com/watch?v=QFE3AQKjv1c> Hozzáférés: 2016.06.03.
- Los niños de Morelia*, enfoque intimista de la vida de seis refugiados españoles (2004) <http://www.jornada.unam.mx/2004/03/19/06an1esp.php?origen=espectaculos> Hozzáférés: 2016.01.22.
- RELEA, FRANCESC (2007): Aquellos niños, aquellos recuerdos *El País* http://elpais.com/diario/2007/07/22/domingo/1185076357_850215.html Hozzáférés: 2016.01.21.
- SERRANO VELÁZQUEZ, MARÍA (2011): Aquellos niños de la guerra. In: *Russia Beyond the Headlines* https://es.rbth.com/articles/2011/10/03/aquellos_ninos_de_la_guerra_12934 Hozzáférés: 2016.01.27.
- Testimonio de un niño de Rusia: „Nos dijeron que íbamos para unos meses” (2013) <http://mundo.sputniknews.com/opinion/20131111/158518484.html> Hozzáférés: 2016.01.22.